

Şia'yı Tanıyalım

<"xml encoding="UTF-8?">

Teşeyyü, imametın ilâhî bir makam olduğu, dolayısıyla imamın nasla ve Allah (c.c) tarafından seçileceği inancından oluşan bir ekoldür. Hz. Peygamber'in (s.a.a) önceki peygamberler arasında da bulunan bu ilâhî sünnete uyarak Allah'ın (c.c) emriyle kendisinden sonraki imam ve vasileri tanıtması da bu doğrultuda gerçekleşmiştir.

İlkleri Hz. Ali (a.s) olan bu tanıtılmış büyük şahsiyetler, hem dinî mercilik ve hem velâyet sahasında İslâm camiasının hakimiyet ve rehberliğini üstlenmiş, Hz. Peygamber'den sonra halkın imamı ve örnekleri olmuşlardır.

Merhum Şeyh Muhammed Cevad Muganniye şöyle der:

"Teşeyyü, Ali ve evlatları hakkında aşırıya gitmeksizin Hz. Peygamber (s.a.a) tarafından Hz. Ali'nin (a.s) imamet ve hilâfetine dair nassın bulunduğuna inanmaktan ibarettir."[1]

Şia'nın Sözlük Anlamı

Şia, sözlükte tâbi olan ve yardım eden anlamına gelir. Bu konuda Cevherî şöyle der:

"Birinin şiası olmak, onun izinden gitmek ve ona yardım etmek demektir."[2]

Şia kelimesi bu anlamda Kur'ân-ı Kerim'de kullanılmıştır. Örneğin: "Ve şüphe yok ki İbrahim de O'nun Şiası idi"[3], "...Birisi Şiası, öbürü düşmanlarındandı..."[4]

Kamusu'l-Mühit'te şöyle tarif edilmiştir:

"Birinin şiası olmak, onun izinden gitmek ve ona yardım etmek demektir. Bu kelime müfret, tesniye, çoğul ve aynı şekilde müzekker ve müennes... olarak kullanılır."[5]

Demek ki Şia kelimesi sözlük anlamı itibariyle özel bir grubu temsil etmez; aynı görüşü savunan,

aynı tavrı takınan her grup ve topluluk hakkında kullanılabilir.

Şia'nın Terimsel Anlamı

- Şehristani şöyle der: "Sadece Hz. Ali'nin (a.s) izinden giden; onun imamet ve hilâfetini nas ve vasiyet üzere kabul eden kimselere, Şia denir." [6]
- İbn Hazm şöyle yazıyor: "Ali'nin (a.s) Resulullah'tan (s.a.a) sonra halkın en üstünü ve imamete daha layık olduğunu ve imametinin onun evlatlarında süreceğini kabul eden birine, Şia denir." [7]
- İbn Haldun şöyle yazıyor: "Şia sözlükte arkadaş ve izleyici anlamına gelir; fakih ve kelamcılarca Ali (r.a) ve evlatlarının izleyicilerine denir." [8]
- Mir Seyyid Şerif Cürcanî şöyle yazıyor: "Hz. Ali'nin (r.a) izinden giden, Allah Resulü'nden (s.a.a) sonra onun imam olduğunu kabul eden ve imametinin, o ve evlatlarından başkasına nakil edilemeyeceğine inananlara, Şia denir." [9]
- Muhammed Ferit Vecdî şöyle yazıyor: "Ali'yi imam bilerek onun izinden giden ve imametinin onun evlatlarından başkasına geçmeyeceğine inanan kimselere, Şia denir."

Onlar imametinin, ümmetin maslahatına bırakılacak bir mesele olmadığına; ümmetin kendi isteğine göre bir şahsı imam ünvanıyla hiçbir şekilde tanıtamayacağına ve imametinin dinin temellerinden biri olduğuna inanıyorlar.

Bu yüzden Allah'ın (c.c) Resulü'nün (s.a.a) kendisinden sonraki imamı açıkça tanıtmaması gerekir. İmamların büyük ve küçük günahlardan masum oldukları da, onların diğer inançlarından biridir.

Ayrıca söz ve davranışların tevelli [Allah'ın dostlarını dost edinme] ve teberri [Allah'ın düşmanlarından beri ve uzak olma] esasına uygun bir şekilde yapılması gerektiğine ve sadece zalim bir düşmandan korkulduğu zaman ta-kiyye yapılacağına inanıyorlar. [10]

- Ebu'l-Hasan Eş'arî şöyle diyor: "Şiîlere Şia denmesinin sebebi, Hz. Ali'yi (a.s) izlemeleri ve onu Peygamber'in (s.a.a) bütün ashabından daha üstün ve önde tutmalarıdır." [11]

- Firuz Abadî şöyle diyor: "Bu isim (Şia) çoğunlukla Hz. Ali (a.s.) ve onun Ehlibeyt'inin velâyetini kabul edenler hakkında söylenmiş; öyle ki bu isim onlara has hâle gelmiştir."[12]

- Butros Bastani şöyle yazıyor: "Şia büyük İslâm zümrelerindendir. Onlar Hz. Ali'ye (a.s) biat etmiş, Resulullah-tan sonra imametini, ona açık veya gizli nas ile ulaştığına inanmışlardır. Ayrıca imamet makamının o ve evladından başkasına geçmeyeceğine inanırlar."[13]

- Doktor Nasır b. Ali Aiz Hasan eş-Şeyh (Vahhabî yazarlardan) şöyle söylüyor: "Şia kelimesi terimsel olarak özel bir mana kazanmıştır kendine. Şia, imameti umumu ilgilendiren maslahatlardan bilmeyen ve neticede bu hususta ümmetin görüşünün geçerli olamayacağını savunan, onu dinin temellerinden biri olarak gören kimselere denir.

Ayrıca Peygamber'in (s.a.a) imamı tayin etmemesini veya tayin işini ümmete bırakmasını caiz bilmezler ve onun böyle bir şahsı tanıtmamasını farz bilirler."[14]

- Şia, Şeyh Müfid'in kelimasında şöyle açıklanmıştır: "Hz. Ali'nin (a.s) izinden giden ve onu diğer sahabelerden üstün tutan kimselere Şia denir. Onlar Hz. Ali'nin (a.s) Hz. Peygamber'den (s.a.a) sonra, Allah'ın (c.c) iradesi ve Peygamberi'nin (s.a.a) vasiyeti üzere imam olarak tanıtıldığına inanırlar."[15]

Şia'nın ORTAYA ÇIKIŞI

Tarihçilerin Şia'nın Ortaya Çıkışı Hakkındaki Görüşleri

Şia'nın tarihsel olarak ortaya çıkışı ve onun kurucusu hakkında tarihçiler tarafından çeşitli görüşler belirtilmiştir. Burada bu görüşlerin en önemlilerinden bahsedilecektir:

1- Şia, Hz. Peygamber (s.a.a) Döneminde Ortaya Çıkmıştır

İmamiyye Şia'sına göre, Teşeyyü'nün ilk tohumu Allah (c.c) tarafından Kur'ân-ı Kerim'de serpilmiş ve yüce İslâm Peygamberi (s.a.a) tarafından, peygamberliği boyunca, geliştirilip büyütülmüştür.

Dolayısıyla Teşeyyü'nün pak şeceresi Peygamber efendimizin (s.a.a) zamanında meyvesini vermiş ve Selman-ı Farisi, Ebuzer-i Gaffari, Mikdad b. Es-ved gibi sahabeden bir kesim Şia olarak tanınmışlardır.

Bu görüşe göre Şia Mektebi'nin kurucusu bizzat Allah (c.c) ve Resul'üdür.

2- Şia, "Sakife"de Ortaya Çıkmıştır

Ehlisünnet tarihçilerinden bazısına göre, Sakife olayın-da bir grup insan Hz. Ali'nin (a.s) peşinden gidince ve diğerleri... Şia ortaya çıktı.

Ehlisünnet yazarlarından İbn Haldun,[16] Doktor Hasan İbrahim Hasan,[17] Mısırlı Ahmed Emin,[18] Muhammed Abdullah İnan,[19] ünlü doğu bilimcilerinden ise Kulet Teshir[20] bu görüşü kabul etmişlerdir.

3- Şia, Osman Öldürüldüğü Zaman Ortaya Çıkmıştır

Tarihçilerden bazıları, halkın Osman'ın evine saldırarak onu öldürmeleri üzerine, Peygamber'den (s.a.a) yirmi beş yıl sonra, Şia'nın şekillenmeğe başlayıp ortaya çıktığını savunurlar.

Ehlisünnet'te İbn Hazm Endülüsi[21] ve Doktor Ali Sami en-Nişar'ın[22] doğu bilimcilerinden Felhavez'in[23] de böyle bir görüşü vardır.

4- Şia, İmam Hüseyin'in (a.s) Şahadetinden Sonra Ortaya Çıkmıştır

Doktor Kamil Mustafa Şebibi'ye göre, Şia Hüseyin b. Ali'nin (a.s) şahadetinden sonra ortaya çıkmıştır.[24]

5- Şia'yı Farslar Ortaya Çıkarmışlar

Bazıları Şia düşünce sisteminin, İslâm başkentine nüfuz eden İranlı Farsların fikir ürünü olduğu görüşünü savunurlar. Doğru bilimcileri arasında Duzi,[25] Fan Fulatın[26] ve Bravun[27] Ehlisünnet'ten ise Ahmed Emin[28] ve Ahmed Atiy-yetullah[29] bu görüşü belirtmişler.

Şia mektebinin Abdullah b. Saba'nın fikir ürünü olduğunu savunanlardan bazıları şunlardır:

Doktor Ali Sami en-Nişar,[30] Seyyit Muhammed Reşit Rıza,[31] Şeyh Muhammed, Ebu Rünne,[32] Ebu'l-Hasan Multi.[33]

Daha sonra yukarıda belirtilen görüşleri ayrı ayrı inceleyerek doğru olan görüşü belirteceğiz.

Şia'nın İki İddiası

Önceki konularda aktarılanlar Şia'nın iki iddiasından küçük bir özet idi. Şöyle ki: Birinci olarak, imamet ilâhî bir makam olup, imam Allah (c.c) tarafından tayin edilir. İkinci olarak, Peygamber (s.a.a) kendisinden sonraki imam ve halifeyi açıklayarak belirtir.

Burada her iki iddiayı da inceleyerek ispat etmeye çalışacağız.

1- İmamet İlâhî Bir Makamdır

"Niçin imamın tayini Allah'a (c.c) aittir ve imam Allah (c.c) tarafından tayin edilmelidir?"

sorusuna çeşitli şekillerde cevap verilebilir. Burada sadece bazılarına değinilecektir.

a) "İtaat" Sadece Allah'a (c.c) Mahsustur

Tevhidin mertebelerinden biri de Allah'a (c.c) itaatte tevhitir. Şöyle ki itaat, asaleten ve zatî olarak insanların yaratıcısı Allah'a mahsustur. Bu yüzden O'ndan başkasına itaat, onun izni ve emriyle olmalıdır. (Çünkü arızî olan her şey, zatî olarak o şeye sahip olandan kaynaklanmalıdır.)

Bunun delili şudur: İtaat; malikiyet (sahiplik) ve kullukla ilintili olarak söz konusu olabilir; bu yüzden bütün varlıkların sahibi olan birisine itaat etmek farz; ondan başkasına itaat ise onun iznine bağlıdır.

Yüce Allah birçok ayette bu noktaya işaret etmiştir. Örneğin:

"Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız, Allah ise, zengin ve hamde layık olan işte O'dur."[34]

"Biz hiçbir peygamberi, Allah'ın izniyle itaat edilmekten başka bir amaçla göndermedik."[35]

"Kim Resül'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur..."[36]

Ayetlerden anlaşılan şu ki: İtaat bizzat Allah'a (c.c) mahsustur; başkasına itaat, O'nun emir ve izniyledir. Resul ve emir sahiplerine (ululemr) itaat de bu kaidenin dışında değildir, onlara itaat de Allah'ın (c.c) emriyle olmalıdır; ayet-i şerifede açıklandığı üzere: "Ey inananlar, Allah'a itaat edin, Resül'e ve sizden olan emir sahibine itaat edin..."[37]

b) Hakimiyet Allah'a (c.c) Mahsustur

Tevhidin diğer mertebelerinden biri, hakimiyette tevhitir. Yani egemenlik Yüce Allah'a (c.c) mahsustur; bu durumda bütün egemenlikler O'nun egemenliğine ve emirlerine dayanmalıdır.

Çünkü O'nun dışında hiç bir varlık asaleten ve zatî olarak hakimiyet hakkına sahip değildir.

Bunun delili şudur: Hükümdarlık, insanların mal ve canları üzerinde tasarruf etmek demektir.

Başkalarının ca-nı ve malı üzerinde tasarrufta bulunmak, velâyet yetkisini gerektirir.

Böyle bir yetkinin olmayışı, yapılan tasarrufu haram kılar. İnsanlar Allah'ın (c.c) yarattığı olup, eşittirler, hiç kimse başkalarının üzerinde velâyet yetkisine sahip değildir.

Velâyet, sadece insanların gerçek Malikî olan Allah'ın (c.c) tekelindedir. Dolayısıyla hükümet etmek isteyen herkes, hükümetini Allah'ın (c.c) iznine dayandırması gerektiği, söylendi.

Ayetlerde "...hüküm ancak Allah'ındır. O kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir."[38] şeklindeki ifadede yüce Allah'ın teşri ve yasama alanındaki ortaksız hakimiyetine işaret edilir. "...Ol dediği gün her şey oluverir. O'nun sözü haktır... mülk O'nundur."[39] ayetinde ise O'nun tekvin alanındaki tek hakimiyetine işaret edilir.

Merhum Allame Tabatabai şöyle buyuruyor:

"...Etki, yüce Allah'a ait olduğuna göre, bir tür etki demek olan hüküm de O'na aittir. Bu hususta varoluşsal gerçeklere ilişkin hüküm ile kararlaştırılmalı/itibarî yasal olgulara ilişkin hüküm arasında herhangi bir fark yoktur."[40]

Ebu'l-A'la Mevdudi şöyle diyor:

"Hakimiyet Allah'a (c.c) mahsustur ve hakiki hâkim, O'dur. Bu yüzden İslâm nizamı demokrasi içerisine dahil edilemez ve bu çeşit hükümet için kullanılacak en iyi tabir, ilâhî hükümet veya Siyog-ratidir."[41]

Elbette bu anlayışın doğruluğu hakkında düşünülmelidir. Biz yeri geldiğinde ilâhî hükümet ile siyog-rati arasındaki farklara değineceğiz.

c) Yüce İmamet Makamını Tanımamak

Uzun bir hadiste İmam Rıza'dan (a.s) şöyle nakledilir:

"Halk imametın kadrini ve ümmet arasındaki yerini biliyor mu ki imamı seçmeleri doğru olsun?

İmamet, üstün bir yere, büyük bir öneme, yüksek bir konuma, ve erişilmez bir değere ve kavranması güç bir misyona sahiptir. Bu yüzden insanlar akıllarıyla erişemezler. Görüşleriyle onu kavrayamazlar. Kendi seçimleriyle bir imam tayin edemezler."[42]

İmamı seçebilmek için imamet makamının değerini, konumunu, onunla ilgili şartları bilmek gerekir. Bu değerli rivayet, halkın bir şahsı imam unvanıyla seçmesi bir tarafa, imamı tanımanın bile mümkün olmadığını göstermektedir. Öyleyse imamı, ancak onu doğru bir şekilde tanıyan biri tayin edebilir.

d) Hz. Peygamber'e Göre İmamet ve Hilâfet

Nebevî rivayetlerden anlaşılan şudur ki: Hz. Peygamber efendimiz imamet ve rehberlik meselesini ilâhî bir iş olarak değerlendiriyordu. Bu yüzden hiçbir rivayette Hz. Peygamber'in (s.a.a), ümmetinin imametini, halka ve onların oylarına bıraktığı görülmemiştir. Bu hususta şu rivayeti örnek verebiliriz:

İbn Hişam'ın siretinde şöyle anlatılıyor: "Benî Amir b. Sasaa, Resulullah'ın (s.a.a) huzuruna geldiler. Peygamber (s.a.a) hazretleri onları Allah'a (c.c) davet ederek, ilâhî risaletini kabulleri için onlara sundu. Bu sırada onlardan Büheyra b. Furas isminde biri, Hazret'e şöyle arz etti:

"Bana söyle! Eğer biz İslâm üzere sana biat eder ve Allah (c.c) sana, muhaliflerine karşı üstünlük verirse; acaba bizim, senden sonraki hilâfette bir payımız olacak mı?" Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: "Hilâfet işi Allah'ın (c.c) elindedir.

Onu istediği yerde kılar." Bu sırada "Büheyra", Peygamber (s.a.a) hazretlerine şöyle arz etti: "Canımızı seni korumak için verdikten ve Allah (c.c) seni düşmanlarına karşı üstün kıldıktan sonra, hilâfet bizden başkasına yetiyecek öyle mi? Bizim senin İslâm'ına ihtiyacımız yoktur..."[43]

Bu olayın benzeri Kindeoğulları ve Ammar b. Tufeyl kabilesiyle de yaşandı.

2- Halifenin Tayinin Gerekliliği

Şia'nın ikinci iddiasının ispatına gelince: Daha önce Hz. Peygamber'in (s.a.a) kendinden sonraki halife ve imamı tanıtmayı gerektiğini söylemiştik. Bu iddianın ispatı için iki genel delil sunuyoruz:

a) İmamet İlâhî Bir Makamdır

İmamet ilâhî bir makam olduğunu ve Allah (c.c) tarafından tayin edilmesi gerektiğini ispat ettikten sonra, imamın tayini için Allah (c.c) tarafından gelecek olan mesajı alarak halka ilan edecek şahsın ancak Hz. Peygamber olacağı oldukça açıktır.

Gerçekte Hz. Peygamber'in (s.a.a) yaptığı iş Allah'ın (c.c) imam ünvanıyla seçtiği şahsı halka tanıtmaktır ve bu ilâhî bir emir olduğu için Hz. Peygamber'in (s.a.a) bile bu emre itaatsizliği düşünülemez.

b) Tarihî Tanıklar

Biz Hz. Peygamber'in (s.a.a) gayb ilmine sahip olduğuna ve kendisinden sonra vukubulacak olaylara vakıf olduğuna inanıyoruz. Bu durumda Hz. Peygamber (s.a.a) kendinden sonraki olaylar için tedbir almalı ve çözüm yollarını içerek bir program hazırlamalıydı.

Hz. Peygamber'in (s.a.a) yapacağı en önemli iş, kendisinden sonraki halifeyi açık bir şekilde

tanıtmasıdır.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Nasıl olurda Hz. Peygamber (s.a.a) gayb ilmine sahip olabilir? Gaybî ilim, sadece Allah'a (c.c) mahsus değil mi dir? vs... Peygamber (s.a.a) efendimizin gayb ilmine sahip olduğuna dair kısaca birkaç delil getiriyoruz:

Birinci delil: Bazı ayetlerde "Gaybın anahtarları O'nun yanındadır, onları ancak O bilir; karada ve denizde ne varsa bilir..."[44] ifadeleri yer alır, ancak başka bir ayette de şöyle açıklanmıştır:

"Gizliyi bilen O'dur, gizlediği şeyde hiçbir kimseye açılmaz, ancak peygamberlerden seçtiği müstesna..."[45] Bu iki ayet bir araya getirildiğinde yüce Allah'ın, seçtikleri hariç, hiç kimseyi gayb ilminden haberdar etmediği anlaşılır. Yüce Allah'ın (c.c) razı olduğu ve seçtiği kimselerin en başında İslâm Peygamberi gelir.

İkinci delil:

Hadislerde Hz. Peygamber'in (s.a.a) gayb ilmini bildiğini ifade edilir. Onlardan bazı örnekler:

Ümmetin bölüneceğine dair hadisler: Hz. Peygamber'den (s.a.a) değişik yollardan nakledilen hadislerde şöyle buyurmuştur:

"Benim ümmetim yetmiş üç fırkaya bölünecektir. Yetmiş iki fırka ateşte, bir fırka cennette olacaktır."[46]

Ümmetin arasındaki bu ayrılık ve bölünmenin sebebinin imamet meselesi olduğu oldukça açıktır.

Havuz hadisleri: Buharî, Sahih'inde Ebu Vail kanalıyla Hz. Peygamber'den (s.a.a) şöyle nakleder:

"Ben Kevser havuzunun başında sizleri göreceğim. Sizlerden bir grubu benim yanımdan geçirecekler, onlara yaklaşıp yaklaşmaz... Allah'a (c.c) arz edeceğim: Ey Allah'ım, bunlar benim ashabımdır.

Yüce Allah cevapta şöyle buyuracak: Ama bunların senden sonra ne yaptıklarını bilmiyorsun!"

Bu manada Ehlisünnet'in hadis kitaplarında, sıhah, sü-nen ve müsnetlerde olmak üzere, bir çok hadis nakledilmiştir.

Harezmi'nin Hadisi: Harezmi Menakıb'da Ebu Ya'la-dan, o da Hz. Peygamber'den (s.a.a) şöyle naklediyor:

"Benden hemen sonra ümmetimin arasında bir fitne ortaya çıkacaktır. Siz o zaman Ali b. Ebu Tali-b'in yanında yer alın; çünkü o hak ile batılı birbirinden ayırandır."[48]

İbn Asakir'in hadisi: İbn Asakir sahih bir senetle İbn Abbas'tan şöyle naklediyor:

"Ben, Hz. Peygamber (s.a.a) ve Ali (a.s) Medine sokaklarından geçiyorduk ki Medine bağlarına ulaştık. Bu sırada Ali (a.s) şöyle dedi: Ey Allah Resulü ne kadar güzel bir bağ! Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: Senin cennetteki bağın bundan da güzel.

Sonra Ali'nin (a.s) baş ve sakalına işaret ederek ağlamaya başladı. Hatta ağlama sesi yükseldi. Ali (a.s) arz etti: "Sizi ağlatan şey nedir?" Hazret şöyle buyurdu: Bu kavmin sana karşı besledikleri ve benim vefatımdan önce açığa vurmayacakları kinleri beni ağlattı."[49]

İbn Esir'in rivayeti: Hz. Peygamber'in (s.a.a) hizmetkârlarından olan Ebu Muveyhibe şöyle anlatıyor:

"Peygamber (s.a.a) beni uykudan uyandırarak buyurdu ki: Bana Baki Ehli'ne bağışlanma talebinde bulunmam emredilmiştir. Sende benimle gel."

O devamında şöyle söylüyor: Peygamber (s.a.a) ile birlikte Baki'ye gittik. Hazret "Baki Ehli"ne selam verdikten sonra şöyle buyurdu: Sabahladığınız şeylerle mutlu olun. Fitneler karanlık gece parçaları gibi yakındır...

Ravi şöyle devam ediyor: O sırada Peygamber (s.a.a) Baki ehli için bağışlanma talebinde bulundu ve Medine'ye geri döndü. O andan itibaren Peygam-ber'in hastalığı başladı ve aynı hastalıkla dünyadan göçtüler."[50]

Zikredilen iki delil, Hz. Peygamber'in gayb ilmine sahip olduğunu gösteriyor. Gayb ilminin ispatı bu soruyu akla getiriyor ki: Acaba Peygamber (s.a.a) ümmeti arasında çıkacak olan bu ayrılıklara vakıf olduğu hâlde, hiçbir tedbir düşünmemiş mi?

Amelen hiçbir çalışmada bulunmamış mı? Yoksa herşeyi düşünerek, gerekli tedbirleri almış mıdır? İlerideki bölümlerde bu soruyu cevaplamaya çalışacağız, inşaallah.

Hz. Peygamber ve Hilâfet

Hz. Peygamber (s.a.a), ümmetinin kendisinden sonra hilâfet meselesiyle ilgili olarak ne yapacaklarını bildiği anlaşıldığına göre şöyle bir sorunun sorulması gerekir: Acaba Hz. Peygamber (s.a.a) bu ihtilâf ve ayrılıkları önlemek için hiçbir tedbir düşünmedi mi? Yoksa gereken tedbirleri düşünerek, önlemini aldı mı?

Başlangıçta söylenmesi gereken şudur: Hilâfet konusunda Hz. Peygamber'in (s.a.a) önünde sadece üç yol tasavvur edilebilir ki biz aşağıda her üç yola kısaca değineceğiz:

1- Olumsuz Yol: Bu Konuyu Önemsememek

Olumsuz yoldan maksat şudur ki Hz. Peygamber (s.a.a) hilâfet konusuna hiç önem vermemiş ve kendisinden sonra meydana gelecek boşluğu dolduracak, ihtilâf ve ayrılıkları önleyecek, hiçbir şey düşünmemiştir.

Birinci Yolun Eleştirisi

a) Böyle bir yol Hz. Peygamber'in (s.a.a) siretiyle çelişir. Hz. Peygamber'in (s.a.a) yaşam tarihine bakıldığında, onun her zaman ümmetinin fıkriinde olduğunu ve onların ıslahı yönünde çaba harcadığı açıkça görülür.

O ömrünün son günlerinde yatakta hasta bir hâlde yatarken bile, Rumlara karşı koymak için bir ordu hazırlıyor. Yine aynı günlerde hayati bir destur yazarak ümmetini her türlü sapıklıktan korumak için, bir kalem ve kağıt istiyor. (Gerçi bazıları -haşa- Peygamber (s.a.a) sayıklıyor diyerek, onu böyle hayati bir destur yazmaktan alıkoydular.)

Ayrıca o dönemde vukubulan gazveler incelenirse savaş için Medine'nin dışına çıktığında, birkaç kişiyi halef unvanıyla Medine'de görevlendirdiği görülür.

Aşağıda Hz. Peygamber'in (s.a.a) savaşlarına ve Medine'de bıraktığı halifelerine işaret edilmiştir.

Hicretin ikinci yılında, Sa'd b. Muaz, Zeyd b. Harise, Eba Seleme-i Mahzumi, İbn Ümmü Mektum ve Ebu Lüba-be Ensarî el-Evsî'yi kendi yerine bıraktı.

Hicretin üçüncü yılında, İbn Ümmü Mektum ve Osman b. Affan'ı; dördüncü yılında İbn Ümmü Mektum ve Abdullah b. Revahe el-Ensari'yi, yedinci yılda iki defa Seba b. Arfate'yi, sekizinci yılda Tebük gazvesinde Ebuzer-i Gaffari ve Ali b. Ebi Talib'i halife olarak yerine bıraktı.

Ve aynı gazvede Peygamber (s.a.a), Ali b. Ebi Talib (a.s) hakkında şöyle buyurdu: "Senin bana göre konumun, Harun'un Musa'ya olan konumu gibidir." [51]

Geçici hadiselerde kendi yerine halife tayin eden hakîm birisinin ebedi seferi sırasında ümmetini kendi hâline bırakarak, böyle hayati bir işi ihmal etmesi, yerine getirmemesi nasıl düşünülebilir?!

Yüce makama erişmiş ve hakim bir peygambere böyle bir iş yapması yakışık alır mı?!

b) Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyuruyor: "Kim, Müslümanların işlerini umursaz bir hâlde sabahlarsa Müslüman değildir." [52]

Müslümanların geleceğini ihmal etmek ve bu hususta ilgisiz kalmak hadiste vurgulanan umarsamazlığın en açık örneğidir. Hâl böyleyken Hz. Peygamber'in (s.a.a), kendi buyruğunu çiğneyen ilk şahıs olduğu düşünülebilir mi?

Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

"Benim vasım ve halifem Ali b. Ebi Talib'tir; ondan sonra, iki evladım Hasan ve Hüseyin'dir; onlar-dan sonra da Hüseyin'in soyundan dokuz İmam gelecektir." [53]

İbn Esir'in tarihinde şöyle yazar:

"Hz. Adem (a.s) vefatı yaklaştığında Şeys'i halife olarak kendi yerine atadı. Ona gece ve gündüzün saatlerini öğretti; ona, halvette ve tek başına ibadet etmeği emretti; tufan olayından onu haberdar etti. Bu tertiple Hz. Adem'den sonra riyaset Şeys'e geçti ve Allah elli sahife ona nazil etti."[54]

Şeys ve ondan sonraki peygamberler de kendi yerlerine halife tayin ettiler. Şöyle ki Şeys Unuş'u; Unuş Gaynan'ı; Gaynan, Mehlail'i; Mehlail Yerit'i; Yerit İdris'i halife olarak tayin etti.[55] Başka bir yerde İdris'ten sonraki halifelere değinilmiştir.

Her peygamber kendi vasisini şu tertiple tayin etmiştir: İdris, Metuşlah, Lamel, Nuh, Sam.[56] Aynı şekilde Hz. İbrahim (a.s.) Mekke'ye gitmeğe karar verdiğinde İsmail'i (a.s) halife olarak tayin etti.[57]

Musa b. Ümran rihleti sırasında, Allah'ın emriyle Yuşe b. Nun'u halife olarak İsrailoğulları'na tanıttı.[58]

Peygamberlerin halife ve vasi tayin etmesi, halkın genel maslahatlarını korumaya yöneliktir. Bu iş ilâhî emir olmanın yanı sıra akıllıca da bir iştir, bütün akıllılar bu işi yapmaktadır.

Önceki satırlarda geçenler, bu akıllıca siretin peygamberler arasında uygulanışına dair birkaç örnek idi. Bu iş adı geçen peygamberlerle sınırlı kalmamış, sonraki peygamberler arasında da devam etmiştir.

Misal olarak, Davut Nebi (a.s), evladı Süleyman'ı kendi yerine halife olarak tayin etmiş ve ona şöyle buyurmuştur: "Yüce Rabbimin vasiyetlerine amel et ve O'nun Tevrat'taki ant, ahit ve vasiyetlerini koru."[59]

Hz. İsa (a.s) da Şem'un'u kendi yerine halife olarak tayin etti. Ondan sonra da Yüce Allah, Yahya b. Zekeriya'ya, imameti Şem'un'un evlatlarına ve İsa'nın havarilerine bırakmasını emretti.

c) Hz. Peygamber'in (s.a.a) vazifesi sadece vahyi alıp halka ulaştırmak değil; onun dışında bir takım sorumluluklar da söz konusudur. Örneğin:

– Kur'ân-ı Kerim'in tefsir etmek, amaç ve hedeflerini açıklamak.

– Karşılaşılan hadiselerin hükümlerini açıklamak.

– Şüphe icat etmek amacıyla Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen kültürel saldırılara karşı koymak ve zor soruları cevaplamak.

– Dini, sapmadan korumak.

Hız. Peygamber'in (s.a.a) varlığıyla büyük boşluklar kapatıldığı gibi olmayışıyla da bir çok boşluk meydana geliyordu. Bu zorluklara göğüs gerecek ve sorunları çözecek saygın birisinin tayin edilmemesinden doğacak sorumluluklar tabii ki Peygamber'e (s.a.a) yönelecekti.

Bundan dolayı bu tür buhran ve bunalımların ortaya çıkmasını önlemek amacıyla, hilâfet ve imamet gibi bir makamı üstlenecek yetkili ve ehliyetli bir şahsı tayin etmesi kaçınılmazdı.

2- Olumlu Yol: Ümmetin İradesine Bırakmak

Olumlu yoldan kastedilen şudur ki: Müslümanlar öyle bir eğitim ve terbiye almışlardı ki Hız. Peygamber'in (s.a.a) yokluğuyla meydana gelebilecek bütün boşlukları, hiçbir ihtilâf olmadan doldurabilirler.

Hız. Peygamber (s.a.a) de bu yüzden hilâfet meselesini ümmetin ihtiyarına bırakmış, ümmetin şura veya başka yollardan bir halife seçmeleri için gerekli olan zemineyi hazırlamıştır.

İkinci Yolun Eleştirisi

a) Ümmet, halifeyi şura yoluyla belirleyebilecek kadar gerekli olan irade ve karar gücünden yoksundu. Cahiliyet tozları o günün Arabistan'ının çehresinden henüz tamamen silinmemişti.

Bazen, üstünlüğün sadece kabile düzeni üzerine kurulu olduğu, eski Arap toplumunun yaşantısına dönüyorlardı. Tarih, Arap kabilelerinin Hacerü'l-Esved'i kendi yerine koymak hususunda ne kadar ihtilâf ettikleri ve bunun neredeyse kan dökmeğe kadar varabileceğine tanıktır. (Elbette bu hadise İslâm'dan önce idi.)

Benî Mustalak gazvesinde, biri Muhacir ve diğeri En-sar'dan olan iki şahıs arasında kavga çıktı. Her biri kendi kabilesine seslendi. "Ey Muhacirler grubu", "Ey Ensar grubu" diye bağırıp onlardan yardım istediler.

Bu durumu gören Hz. Peygamber (s.a.a) "Bu tür çağrılardan vazgeçin; bunlar cahiliye davetlerini çağırıştırıyor." buyurdu. Hz. Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra yaşanan "Sakife Hadisesi", Müslümanlarda "kabilecilik ruhu"nun tamamen yok olmadığına dair en iyi tanıktır.

b) Şura düzeniyle ilgili gerekli bilgilerin sunulmaması: Hz. Peygamber'in (s.a.a) böyle bir görüşü olsaydı bunu ümmete bildirir, özelliklerini anlatır, halkı bu konuda bilgilendirir ve halkın bu nizamla idare edilmesi için gereken zemineyi hazırlamış olurdu.

Böyle bir şeyin ispatı için hiçbir delil olmamakla birlikte, bunun aksi yönünde bir çok delil vardır.

c) Ümmetin, kültürel boşlukları dolduracak liyakate sahip olmayışı: Ümmetin o günlerdeki durumunu incelemek, Peygamber'den (s.a.a) sonraki noksanlıkları gidermekte aciz kaldığını ve telafi edemediklerini aydınlığa kavuşturur.

Örneğin Allah'ın (c.c) kelamını tefsirde, ümmetin arasında bir çok ayrılığın olduğu görülmektedir. Bunun en açık örneği abdest meselesindedir. Abdest meselesinde değişik görüşler olduğu görülmektedir.

Bu görüşlerin hepsinin kaynağı Kur'ân'dır. Kur'ân'la ilgili farklı anlayış tarzları değişik görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Hırsızın elinin kesilmesi ve buna benzer birçok mesele de aynı şekildedir. Ümmetin özellikle halifelerin yeni meseleler karşısındaki davranışları, onların bilgisizliğini göstermektedir.

Aşağıda bazı örneklerle değinilecektir:

- Ömer b. Hattap'tan, hanımını iki defa cahiliyet döneminde, bir defa da İslâm döneminde boşayan birinin vazifesi soruldu. Ömer b. Hattap cevapta "Bu konuda sana ne emrediyor; ne de sakındırıyorum." dedi.[60]

- Bir hadiste şöyle anlatılıyor: Ömer b. Hattap altı aylık çocuk dünyaya getiren bir kadının recmedilmesini emretti. Bunu duyan Ali (a.s) Kur'ân'a istinaden şöyle buyurdu:

Yüce Allah bir ayette "...gebelik müddeti ile sütten kesilme müddeti, otuz ayı tutar..."[61] buyuruyor, başka bir ayette de "Analar, emzirme zamanını tamamlamak isterlerse tam iki yıl, çocuklarına süt verirler..."[62] buyuruyor.

Buradan hamilelik süresinin altı ay olabileceği anlaşıyor. Bu vesileyle Ömer emrinden vazgeçti ve şöyle dedi: "Ali (a.s) olmasaydı, mutlaka Ömer helak olurdu."[63]

- İbn Cevzî ve diğer bir grup şöyle naklediyorlar: Ömer b. Hattap bir kadının ardı sıra bir konu hakkında soru sormak için birini gönderdi. Kadın hamile idi ve aşırı korkudan çocuğunu düşürdü.

Ömer ashabın ileri gelenlerinden bu bebeğin diyetiyle ilgili soru sordu. Herkes senin üzerine diyet yoktur; çünkü kastın edep etmektir, dediler. İmam Ali (a.s) buyurdu: "Eğer bunlar seni memnun etmek için böyle fetva vermişlerse bil ki sana hile etmişlerdir;

eğer bu fetva onların en son çabasının sonucu ise bil ki yanlış yapmışlardır. Ama hüküm, bir köleyi Allah (c.c) katında özgür etmendir." Bunu duyan sahabenin hepsi Ali'nin (a.s) görüşünü kabul ettiler.[64]

- Bir çocuk hırsızlık etmiş idi. Ömer b. Hattap'tan onun hükmü soruldu. O şöyle yazdı: Onun boyunu karışla ölçün; eğer boyu altı karış gelirse, parmaklarını kesin. Ravi şöyle anlatıyor: "Hırsızın boyu altı karıştan az geldiği için ona had uygulamadılar."[65]

- İbn Abbas şöyle anlatıyor: Zina eden deli bir kadını Ömer'in huzuruna getirdiler. O bazılarıyla istişare ettikten sonra, kadının recmine hüküm verdi. Hz. Ali (a.s) kadını geri getirmelerini emretti ve Ömer'e dönerek şöyle buyurdu:

Acaba Allah Resulü'nün (s.a.a) "Kalem (teklif) şunlar hakkında kaldırılmıştır: Çocuk baliğ oluncaya; uyuyan uyanıncaya ve deli akıllanıncaya kadar..." dediğini bilmiyor musun?[66]

- Malik ve diğer bir kısım, Ba'ce b. Abdullah Cuheni-den şöyle söylediğini naklediyorlar: "Bizden

bir erkek Cu-heniye taifesinden bir kadınla evlendi. Altı ay sonra o kadın bir çocuk dünyaya getirdi.

Onun eşi, Osman'ın huzuruna giderek onu bu olaydan haberdar etti. Osman hemen onun recmedilmesini emretti. Haber Ali'ye (a.s) ulaştığında şöyle buyurdu: "Bu hüküm doğru değildir; çünkü Allah (c.c) bir ayette şöyle buyuruyor: "...gebelik müddeti ile sütten kesilme müddeti otuz ayı tutar..." Diğer bir ayette de şöyle buyuruyor: "Analar, emzirme zamanını tamamlamak isterlerse tam iki yıl, çocuklarına süt verirler..."[67]

Buna göre çocuğun süt emme dönemi yirmi dört ay ve en kısa hamilelik dönemi altı aydır.

Osman cevapta şöyle dedi: Allah'a (c.c) yemin olsun, bunu bilmiyordum. Kadının geri döndürülmesini emretti. Ama oraya ulaştıklarında kadın taşlanmış idi.[68]

Bazı rivayetlerde, kadının ölmeden önce kız kardeşine şöyle söylediği nakledilmiştir: "Bacım, sen üzülme! Allah'a (c.c) yemin olsun kocamdan başka hiç kimse benimle ilişkiye girmemiştir."

• Hz. Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra, Yahudi ve Hristiyanlardan bir zümre, bu boşluktan yararlanarak yeni kurulmuş İslâm toplumunda şüphe icat ederek bölünme yaratmak ve inançları sarsma niyetindeydiler.

Oldukça önemli ve üzerinde düşünülmesi gereken bu olay daha geniş kitaplarda bahsedilmiştir.

Biz konunun daha fazla uzamasını önlemek için, bu konuyu burada nakletmiyor ve isteyenlerin bu konuyla ilgili kaynaklara bakmalarını tavsiye ediyoruz.[69]

Ümmetin, Hz. Peygamber'den (s.a.a) sonra dini sapmadan koruyacak, hurafe ve aşırılıktan alıkoyacak bilge bir koruyucuya çok ihtiyacı vardı. Tarihin tanıklığı ile, İslâm'ın büyük Peygamberi'nden (s.a.a) sonra Kâ'bu'l-Ahbar, Tey-mem'ud-Dari, Abdullah b. Seleem gibi Yahudi, Hristiyan ve Mecusi alimleri İslâm kılığında, israiliyat hurafelerini dine sokmaya çalışıyorlardı.

Böyle hassas bir zamanda varlığıyla Allah'ın (c.c) dinini koruyacak Peygamber (s.a.a) gibi bir şahsın gerekliliği oldukça açıktır. Ümmetin böyle bir işin üstesinden gelemeyeceği malumdur;

zira yukarıda tarihten aktarılanlar üzere, büyükleri bile mevcut birçok sorunları çözemeyen ve

güncel meseleleri düzeltemeyen bir ümmet, nasıl olur da böyle bir Peygamber'in vekili olabilir veya onun özelliklerini taşıyan bir şahsı seçebilirler?!

Burada değerli okuyucuların dikkatini Sadıkayn'den nakledilen iki hadise çekiyorum. İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Allah (c.c) yeryüzünü alimsiz bırakmayacaktır. Eğer böyle olsaydı hak batıldan ayrılmazdı."[70]

İmam Cafer Sadık şöyle buyurur:

"Yeryüzü kesinlikle imamdan boş kalmaz; müminler dine bir şey artırmak istediklerinde, onu reddetsin ve dinden bir şey azaltmak istediklerinde onu tamamlasın diye."[71]

Soru: Şimdi bir soru karşımıza çıkar: Peki Hz. Peygamber'in (s.a.a) rihletinden sonra böylesine büyük sorunlar söz konusu ise, acaba ilmî ve ahlakî gücüyle boşlukları dolduracak; ümmeti, Allah'ın (c.c) irade ettiği ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) yönlendirmek istediği yöne yönlendirecek birisi var mıydı?

Cevap: Burada güneş gibi parlayan bir gerçek kendini gösteriyor ki, Allah Resulü'nün (s.a.a) ümmeti hep birlikte Ali'yi (a.s) zamanın en bilgini olarak biliyorlardı ve değişik dallarda onun bilgilerinden faydalanıyorlardı.

Hatta hilâfetin gaspından sonra bile çok zor sorunları çözen, habip ve kardeşi, Allah Resulü'nün (s.a.a) ümmetinin müptela olduğu en zor ve karışık düğümleri açan birisi olarak tanınmıştır. Aşağıdaki deliller bu sözün doğruluğuna dair en iyi tanıktır:

Hadisler:

a) Belazürî ve diğerleri Ali'ye (a.s) şöyle sorulduğunu nakletmişlerdir: "Nasıl oluyor da sen ashabın hepsinden daha çok, hadis biliyorsun?" Cevapta şöyle buyurdu: "Çünkü ben ne zaman Allah'ın Resulü'nden (s.a.a) bir şey sorsam haber verdiği, ve ne zaman sussam konuşmaya başladığı kimseyim."[72]

b) Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu: "Ali, yargılama konusuna hepinizden daha çok vakıftır."[73]

c) Tirmizî ve diğerleri Allah Resulü'nden (s.a.a) şöyle nakletmişlerdir: "Ben sağlam bir evim ve Ali onun kapısıdır."[74]

d) İbn Abbas Allah' Resulü'nün (s.a.a) şöyle buyurduğunu naklediyor: "Ben ilim şehriyim ve Ali onun kapısıdır. Öyleyse kim ilim irade ederse, kapısından ona girsin."[75]

e) İbn Asakir Allah Resulü'nün (s.a.a) Ali'ye (a.s) şöyle buyurduğunu naklediyor: "Sen, benden sonra, ümmetimin ihtilâf ettiği konuları, onlar için beyan edeceksin."[76]

İmam Ali (a.s) Bütün İlimlerin Çağlayan Kaynağıdır

İbn Ebi'l-Hadid şöyle yazar: "İlimlerin başlangıcı ve kaynağı Ali'ye (a.s) dayanır. Ali, dinin temellerini sağlamlaştırmış; şariat hükümlerini beyan etmiş; akli ve nakli ilimleri takrir etmiştir.

Fıkıhta bütün fakihler ona müracaat etmiştir. İmamiyye'nin Ali'ye bağlı oldukları açıktır; onlar bütün ilim ve hükümlerde ona ve pak sülalesine dayanırlar.

Ama Hanefiler hakkında şu söylenmelidir: Ebu Yusuf Muhammed ve Züfer gibi şahısların hepsi Ebu Hanife'nin öğrencileridir ve Ebu Hanife'nin kendisi İmam Sadık'ın (a.s) öğrencisidir.[77]
Şafiiler, Şafiî'den ilimlerini almışlardır.

O ise Muhammed b. Hassan'ın ve o da Ebu Hanife ve Malik'in huzurunda öğrencilik yapmıştır.
Ahmed b. Hanbel de Şafiî'nin huzurunda ders okumuştur. Ama Malik b. Enes, görüşlerini Rabia'dan almıştır; o da İkrime'den; o da Abdullah b. Abbas'tan, o ise Ali'nin (a.s) öğrencisiydi.
Haricilerin reis ve ileri gelenleri de onun öğrencilerinden idiler."

Ali (a.s) Nahiv ilminin kurucusudur. Ebu'l-Esved ed-Dueli'ye şöyle buyurdu: Bütün kelimeler bu üç kısma ayrılır: İsim, fiil ve harf. İrabin (hareke) gerekliliğini de Ali (a.s) ona beyan etti.

Büyük İslâm müfessiri İbn Abbas Ali'nin öğrencisi olduğu için tefsir ilmi de ona dayanmaktadır.
İbn Abbas şöyle anlatıyor: Emirü'l-Müminin Ali (a.s) "Bismillahirrahmanir-rahim" in "ba"sının

tefsirinde gecenin evvelinden sonuna kadar benim için konuştu.[78]

Kelam ilminin kaidelerini de o takrir etmiş; delillerini açıklamış ve halk onun hutbelerinden istifade etmiştir..."[79]

İmam Ali'nin (a.s) En Bilgili Oluşuna Dair Sahabenin İtirafı

a) Ömer'in söylediği şu meşhur söz "Ali olmasaydı mutlaka Ömer helak olurdu." Ömer'in İmam Ali'ye (a.s) ne kadar muhtaç olduğunu gösteriyor.

b) Ebu Said Hudrî şöyle söylüyor: "Ali (a.s) yargı hükümlerinde diğer sahabeden daha çok bilgiliydi."[80]

c) İbn Abbas şöyle der: "Allah'a yemin olsun, ilmin onda dokuzu Ali'ye (a.s) verildi ve Allah'a andolsun ki onuncu kısımda da sizinle ortaktır."[81]

d) Aişe'nin şöyle söylediği nakledilir: "Ali (a.s) sünnette halkın en bilginiydi."[82]

3- Olumlu Yol: Halifenin Tayini

Birinci ve ikinci yolu reddettikten sonra, sadece üçüncü yol kalıyor. Yani halifenin olumlu yoldan tayini. Bu yol, o zamandaki dengelere ve genel duruma göre de daha uygundur.

Söz konusu yol Hz. Peygamber'in Allah'ın emriyle bir ferdi halife olarak tayin etmesi, böylece o şahısın halkın dini ve siyasi rehberliğini üstlenmesidir. İmamiyye'nin inancına göre böyle bir şey vuku bulmuştur ve Ali b. Ebi Talib Allah Resulü'nün (s.a.a) halifesidir.

Dipnotlar

[2]- Sıhahu'l-Luga, şe-ye-a fiil kökü.

[3]- Saffat, 83.

[4]- Kasas, 15.

[5]- Kamusu'l-Mühit, Şa-a fiil kökü, c.3, s.47.

[6]- el Milel ve'n-Nihel, c.1, s.47.

[7]- el-Fasl, c.2, s.113.

[8]- İbn Haldun'un Önsözü, s.138.

[9]- Kitabu't-Tarifat, s.57.

[10]- Muhammed Ferid Vecdi, Dairetü'l-Maarif, c.5, s.247.

[11]- Makalatu'l-İslâmiyyin, s.65.

[12]- Kamusu'l-Mühit Şa-a fiil kökü.

[13]- Dairetü'l-Maarif, c.10, s.661.

[14]- Akidetu's-Sünneti ve'l-Cemaati Fi's-Sahabeti'l-Kiram, c.3, s. 890-891.

[15]- Hüviyyetu't-Teşeyyü, s.12.

[16]- Tarih-i İbn Haldun, c.3, s.364.

[17]- İslâm Tarihi, c.1, s.371.

[18]- Fecru'l-İslâm, s.266.

[19]- Tarihu'l-Cem'iiyyati's-Sırriyye el-Herekatu'l-Fikriyye, s.26.

[20]- el-Akidetu ve's-Şeria Fi'l-İslâm, s.174.

[21]- el-Fasl, c.2, s.78.

[22]- Neş'etu'l-Fikri'l-Felsefi Fi'l-İslâm, s.78.

[23]- el-Havaricu ve's-Şia, s.146.

[24]- es-Siletu Beyne't-Tasavvuf ve't-Teşeyyü, s.23.

[25]- Ebu Zühre, Tarihu'l-Mezahibi'l-İslâmiyye, c.1, s.41.

[26]- age.

[27]- Fecru'l-İslâm, s.111.

[28]- age.

[29]- el-Kamusu'l-İslâmî, c.3, s.222.

[30]- Neş'etü'l-Fikri'l-Felsefi Fi'l-İslâm , s.18.

[31]- es-Sünnetu ve's-Şia, s.4, 6.

[32]- el-Mezahibu'l-İslâmiyye, s.64.

[33]- et-Tenbih ve'r-Reddu Ala Ehli'l-Ehva ve'l-Bide' , s.25.

[34]- Fâtır, 15.

[35]- Nisâ, 64.

[36]- Nisâ, 80.

[37]- Nisâ, 59.

[38]- Yûsuf, 40.

[39]- En'âm, 73.

[40]- el-Mizan, c.7, s.116.

[41]- Nazariyyetu'l-İslâmî's-Siyasiyye, s.5.

[42]- Usul-i Kafi, c.1, s.199.

[43]- Tarih-i Taberî, c.2, s.84; İbn Kesir'in sireti, c.2, s.158; İbn Hişam'ın sireti, c.2, s.32; Halebiyye sireti, c.2, s.3; Sire-i Zeyni Dehlan, c.1, s.302; Hayatu Muhammed, s.152. vs...

[44]- En'am, 59.

[45]- Cin, 26-27

[46]- Sünen-i Ebi Davud, c.3, s.198; Müsned-i Ahmed, c.3, s.145; Sünen-i İbn Mace, c.2, s.362; Müstedrek-i Hakim, c.1, s.128; Camiu's-Sağir, c.1, s.184; ed-Dürrü'l-Mensur, c.2, s.186. vs...

[47]- Sahih-i Buharî, c.9, s.58; Müsned-i Ahmed, c.1, s.439.

[48]- Menakıb-ı Harezmi, s.105.

[49]- İbn Asakir, İmam Ali b. Ebi Talib'in (a.s) tercümesi, hadis: 834.

[50]- İbn Esir, el-Kamil, c.2 , s.318.

[51]- Sahih-i Buharî, c.3, s.176, Tebük Gazvesi Babı.

[52]- Usul-i Kafî, c.2, s.131.

[53]- Yenabiu'l-Mevedde, 76. bölüm, 1. ve 2. hadis.

[54]- İbn Esir, el-Kamil, c.1, s.47.

[55]- age. c.1, s.54-55.

[56]- İbn Esir, el-Kamil, c.1, s.62-63 ve 74.

[57]- Tarih-i Yakubî, c.1, s.28.

[58]- age. c.1, s.46.

[59]- Tarih-i Yakubî, c.1, s.58.

[60]- Kenzü'l-Ummal, c.5, s.116.

[61]- Ahkaf, 15

[62]- Lokman, 14

[63]- Sünen-i Kubra, c.5, s.442 ve ed-Dürrü'l-Mensur, c.1, s.288 vs.

[64]- İbn Cevzî, siret-u Ömer, s.118; Cem'u'l-Cevami, c.7, s.300 ve İbn Ebi'l-Hadid'in şerhi, c.1, s.58.

[65]- Kenzü'l-Ummal, c.3, s.116.

[66]- Sünen-i Ebi Davud, c.4, s.140; Sünen-i İbn Mace, c.1, s.659; Müstedrek-i Hakim, c.2, s.69; Camiu'l-Usul, c.4, s.271; İrşadu's-Sari, c.14, s.259 ve Fethu'l-Bari, c.12, s.121 vs.

[67]- Bakara, 233

[68]- Malik, el-Muvatta, c.2, s.825; Sünen-i Beyhaki, c.7, s.242; Tefsir-i İbn Kesir, c.4, s.157; ed-Dürrü'l-Mensur, c.7, s.441; Umdetu'l-Kâri, c.21, s.18.

[69]- el-Gadir, c.7, s.243, c.6, s.341, 387, c.7, s.241; Asimi, Zeynu'l-Feta adlı esere bk.

[70]- Usul-i Kafi, c.1, s.178.

[71]- Usul-i Kafi, c.1, s.178.

[72]- Ensabu'l-Eşraf, c.2, s.98; İbn Sa'd, Tabakat, c.2, s.101.

[73]- el-İsabe Haşiyesinde el-İstiab, c.3, s.38; Menakıb-ı Harezmi, s.39; Nuru'l-Ebsar, s.79.

[74]- Sahih-i Tirmizi, c.5, s.637; Kenzü'l-Ummal, c.13, s.148.

[75]- Müstedrek-i Hakim, c.3, s.127; Kenzü'l-Ummal, c.13, s.147, hadis: 36463

[76]- İbn Asakir, Tercüme-i İmam Ali (a.s), c.2, s.448.

[77]- bk. Alusi, Muhtasar-ı Tuhfe-i İsna Aşeriye

[78]- Yenabiu'l-Mevedde, s.69.

[79]- İbn Ebi'l-Hadid, Nehcü'l-Belâğa'nın şerhi, c.1, s.17-18.

[80]- Fethu'l-Bari, c.8, s.167.

[81]- İstiab, c.13, s.40; Riyazu'n-Nezre, c.3, s.141.

[82]- Tarih-i İbn Asakir, c.3, s.62; Usdu'l-Gabe c.4, s.22; er-Riyazu'n-Nezre, c.3, s.159